

Ekonomiska föreningen Fria Emilia
Org.nr. 769608-3455
emil.molander@friaemilia.se

2022-04-04

Dnr 2020:8334

Beslut

efter kvalitetsgranskning av skolans hantering
av värdegrundsfrågor i undervisningen, med
fokus på kontroversiella frågor

Fria Emilia i Bodens kommun med Ekonomiska
föreningen Fria Emilia som huvudman

Inledning

Skolinspektionen har med stöd av 26 kap. 19-20 § § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Fria Emilia i Bodens kommun avseende verksamhetens kvalitet inom hantering av värdegrundsfrågor i undervisningen med fokus på kontroversiella frågor. Granskningen är inriktad på ämnena samhällskunskap och biologi i årskurs 8 och 9 men behandlar också skolans övergripande värdegrundsarbete.

Kvalitetsgranskningens syfte är att bedöma hur skolans arbete med kontroversiella frågor främjar att eleverna utvecklar demokratisk kompetens, de värden och förmågor eleverna behöver för att verka som aktiva ansvarstagande medborgare.

Bedömningen görs i förhållande till de kvalitetskriterier Skolinspektionen satt upp i granskningen inom det granskade området (se bilaga 2). Skolinspektionen bedömer verksamhetens kvalitet i tre nivåer, kvalitetskriterier uppfylls i hög utsträckning, i flera delar eller i låg utsträckning. Om en skola bedöms uppfylla kvalitetskriterierna i låg utsträckning eller i flera delar anger Skolinspektionen att utvecklingsarbeten behöver inledas och visar på vilka punkter. En skriftlig redovisning av åtgärder begärs också av skolan.

Beslut:

Skolinspektionen bedömer att framtagna kvalitetskriterier uppfylls vid Fria Emilia i följande utsträckning:

Arbetet med kontroversiella frågor i samhällskunskap och biologi

Skolinspektionen bedömer att arbetet med kontroversiella frågor i samhällskunskap och biologi *i hög utsträckning* främjar utvecklingen av demokratisk kompetens.

Skolans stödjande strukturer för lärarnas hantering av kontroversiella frågor

Skolinspektionen bedömer att Fria Emilia *i hög utsträckning* har stödjande strukturer som främjar lärarnas hantering av kontroversiella frågor i undervisningen.

Utifrån framtagna kvalitetskriterier har Skolinspektionens utredning inte visat annat än att verksamheten inom de granskade områdena fungerar väl.

Skolinspektionens bedömningar

Nedan redovisas Skolinspektionens bedömningar för respektive område

Arbetet med kontroversiella frågor i samhällskunskap och biologi

Här bedöms i vilken utsträckning undervisningen i biologi och samhällskunskap i årskurs 8 och 9 behandlar kontroversiella frågor på ett sätt som främjar utveckling av demokratisk kompetens.

I detta ingår att läraren arbetar för ett tillitsfullt klassrumsklimat. Läraren använder olika strategier för att hantera laddade frågor i undervisningen så att alla elever får möta och pröva olika argument. Läraren gör eleverna delaktiga genom att fånga upp vilka frågor som kan vara kontroversiella och viktiga för eleverna. I undervisningen kring laddade frågor ingår att eleverna får granska andras ställningstaganden kritiskt, analysera frågor utifrån flera perspektiv och själva ta ställning. I detta ingår också att undervisningen rymmer språkutvecklande moment.

Samlad bedömning

Skolinspektionen bedömer att arbetet med kontroversiella frågor i samhällskunskap och biologi i *hög utsträckning* främjar utvecklingen av demokratisk kompetens.

Skolinspektionens granskning visar att lärarna navigerar och handleder diskussioner och med hjälp av olika metoder skapar en trygg klassrumsmiljö som främjar diskussioner och samtal mellan elever. Lärarna har ett genomtänkt och väl förankrat arbetssätt för att värna elevernas åsiktsfrihet samtidigt som de värnar om skolans värdegrund och normförmedlande uppdrag. Granskningen visar vidare att lärarna medvetet utmanar elevernas egna åsikter och ger dem möjlighet att ta del av och kritiskt granska andras ställningstaganden, samt analysera dem utifrån olika perspektiv.

Motivering

Förutsättningar för ett tillitsfullt klassrumsklimat

Lärarna arbetar medvetet för att i ett tryggt klassrumsklimat få alla elever delaktiga i diskussioner

Granskningen visar att lärarna arbetar aktivt för att främja ett öppet och tryggt klassrumsklimat, så att flickor och pojkar vill och vågar yttra sig, även i kontroversiella frågor.

I samtliga intervjuer framkommer att undervisningen utgår från en pedagogisk grundsyn där elevernas delaktighet och demokratiska träning framhålls. Undervisningen i årskurserna 7-9 organiseras tematiska kunskapsområden. De samhällsorienterande (SO) och naturorienterande (NO) ämnena utgör oftast utgångspunkten i temat och övriga ämnen inkluderas temat i största möjliga mån. Exempel på ett sådant kunskapsområde är *Samhällets hållbara framtid*.

I intervjuer med lärare framkommer att lärarna använder olika strategier för att förstå vad som kan bli kontroversiellt i undervisningsgrupperna. Eleverna beskriver i intervjuerna att de ofta har diskussioner i smågrupper såväl som i hela undervisningsgruppen under lektioner i både biologi och samhällskunskap. Både lärare i biologi och i samhällskunskap säger att de använder styrda gruppindelningar, bikipor, "speedtalks", EPA (enskilt, par, grupp) och estetiska uttryck som metoder för att ge alla elever utrymme att uttrycka sin åsikt. Lärarna framhåller att den styrda gruppindelningen syftar till att vänja eleverna vid att uttrycka sig inför olika kamrater och att möta olika åsikter i undervisningen. Vidare berättar eleverna att lärarna fördelar ordet till eleverna så att alla, flickor och pojkar, ska få möjlighet att säga sin åsikt. Som förberedelser till en gruppdiskussion kan eleverna också skriva ner tankar och reflektioner före en diskussion. Vid diskussionsuppgifter ger ibland lärarna eleverna specifika roller som exempelvis samtalsledare, protokollförare etc. Enligt eleverna skapar lärarna ett öppet klassrumsklimat genom att på olika sätt stimulera dem att diskutera genom att ställa följdfrågor och genom att utmana dem att byta perspektiv. Stödet till eleverna i att utveckla resonemang kan bestå i att läraren lyssnar och ger eleverna följdfrågor under gruppdiskussionen. Eleverna berättar vidare att lärarna poängterar att de inte behöver komma till ett slutgiltigt ställningstagande utan att syftet med diskussionerna är att träna sig i att diskutera och motivera sina argument.

Lärarna har strategier och metoder för att ta in elevernas frågor i undervisningen

Granskningen visar att lärarna i samhällskunskap och biologi arbetar strategiskt för att ta in elevernas frågor och funderingar i undervisningen. Eleverna är redan från

början delaktiga i planeringen av ett kunskapsområde och får möjlighet att formulera frågor och reflektioner som de tycker är intressanta inom temat. Resultaten av dessa diskussioner används därefter i lärarnas planering.

Det framkommer i intervjuer med lärare och elever att skolan bland annat genomför kartläggningar i slutet av varje läsår för att identifiera värderingsfrågor som skolan behöver arbeta med nästa läsår. Kartläggningen analyseras därefter av lärarna i arbetslaget samt av eleverna i särskilda elevgrupper. Detta läsår resulterade analyserna i att skolans värdegrundsarbete fokuserar kring värdeorden *olikhet*, *subjektivitet* och *delaktighet*.

Samtliga elever har en uppstart varje vecka med sina mentorer. Uppstarten är, enligt lärarna, ett tillfälle där både lärare och elever kan lyfta bland annat kontroversiella frågor. Språkbruket nämns som en sådan fråga som tagits upp i flera mentorsgrupper och som sedan har lyfts vidare i undervisningen på strukturerat sätt. Lärare och elever berättar vidare att det även ges plats för spontana frågor i undervisningen även om frågan inte är direkt kopplad till det pågående kunskapsområdet. Lärare uppger att deras uppgift är att före en diskussion sätta frågan i sitt sammanhang och ge en bakgrund till den innan eleverna diskuterar. Exempel som ges är Israel – Palestinakonflikten och rasism i samband med migrationsfrågan i samhällskunskap och samtyckeslagen inom området människans sexualitet och reproduktion i biologi. Det framkommer i intervjuer med både lärare och elever att lärarna inte undviker att diskutera svårare frågor utan är lyhörda för sådant som kommer upp både i och utanför undervisningen.

Kritiskt tänkande och perspektivseende

Undervisningen ger eleverna möjlighet att granska argument

Granskningen visar att lärarna medvetet uppmuntrar och utmanar både flickor och pojkar att kritiskt granska egna och andras ställningstaganden.

I intervjuer med lärare och elever framkommer att det förs kontinuerliga diskussioner om källors tillförlitlighet som exempelvis "Tiktok", nyhetstexter och nyhetsändringar. Elever och lärare berättar att eleverna förbereds både skriftligt och muntligt att ta ställning i en fråga och de säger också att detta kan ske i olika gruppkonstellationer. Exempelvis framkommer det i intervjuer med lärare och elever att eleverna i årskurs 8 och 9 har haft till uppgift i samhällskunskap att jämföra nyhetsrapporteringen av en och samma nyhet från olika källor och därefter granska källornas tillförlitlighet. I samband med nyhetsuppgiften gick läraren även igenom pressetiska regler för nyhetsrapportering. I detta sammanhang uppkom det en diskussion om huruvida det är etiskt eller oetiskt att publicera bilder. I biologi, berättar eleverna, att de vid rapportskrivande uppmanas att vara källkritiska och enbart använda oss av trovärdiga källor. Eleverna säger att lärarna är tydliga med att de

måste granska sina källor, särskilt i samhällskunskapen och då det handlar om politik.

Eleverna får möjlighet att möta andras åsikter och träna på perspektivseende

Granskningen visar att lärarna ger eleverna möjlighet att möta andra åsikter och att byta perspektiv i en fråga.

Eleverna berättar att de har tränat sig i att se en fråga från olika perspektiv och ger som exempel när de diskuterat Palestina och Israelkonflikten. Ett annat exempel eleverna tar upp från samhällskunskap är diskussionsuppgiften "Gör pengar människan lycklig?" för att träna sig på att uttrycka en ståndpunkt ur olika perspektiv samt att även motivera denna. Lärarna berättar även om en uppgift där eleverna fick ta fram fakta, väga olika argument och ta ställning för att svara på frågan "Var ska kommunens nya bostäder byggas?"

I ämnet biologi berättar eleverna om en diskussion om samtycke som de hade efter att de sett filmen "Hipp, hipp, hora!" I den efterföljande diskussionen fick eleverna ta ställning till skuldfrågan som ställdes och motivera sitt ställningstagande. Läraren tog även hjälp av sin kollega i samhällskunskap och hade besök av polis för att ge eleverna ytterligare kontext till frågan.

Lärarna berättar att de ofta tar hjälp av varandra för att hitta metoder till att eleverna ska kunna sätta frågan "utanför sig själva". Ingångar kan vara allt ifrån från texter till estetiska uttryck som bilder eller musiktexter. Till exempel nämner lärarna Dolly Partons sång *Just because I am a woman* som utgångspunkt för perspektivbyte och en diskussion om jämställdhet.

Lärarna berättar att de arbetar språkutvecklande i både biologi och samhällskunskap genom att bland annat ta upp ords betydelse och bakgrund, i samband med att de arbetar för ett bättre språkbruk på skolan. Lärarna berättar även att de tar upp viktiga ord och begrepp i inledningen och under arbetet med ett nytt kunskapsområde samt i argumentation.

Skolans stödjande strukturer för lärarnas hantering av kontroversiella frågor

Här bedöms i vilken utsträckning skolan har stödjande strukturer som främjar lärarnas hantering av kontroversiella frågor i undervisningen.

I detta ingår att skolan har ett aktivt och systematiskt värdegrundsarbete som rymmer laddade och känsliga frågor. Skolledningen har kunskap om kontroversiella frågor på skolan och i omvärlden, vilket inkluderar beredskap för frågor som kan komma att bli aktuella att hantera. Skolledningen har också en god bild av hur lärarna arbetar inom området och vilket behov av stöd som kan finnas. I detta ingår att skolan har ett gemensamt förhållningssätt kring hur laddade frågor bör hanteras i undervisningen. Det ingår också att lärarna har möjlighet till gemensam reflektion kring undervisningen och kollegialt lärande eller annan kompetensutveckling vid behov.

Samlad bedömning

Skolinspektionen bedömer att Fria Emilia i *hög utsträckning* har stödjande strukturer som främjar lärarnas hantering av kontroversiella frågor i undervisningen.

Granskningen visar att skolan har ett systematiskt och kontinuerligt arbete med likabehandling och diskrimineringsgrunder där även kontroversiella frågor ryms. Granskningen visar också att rektor har organiserat skolan så att lärarna har ett aktivt kollegialt lärande och flera forum för gemensam utveckling av undervisningen. Lärarna ger varandra stöd i arbetslaget och får även stöd och handledning av försteläraren och skolledningen i arbetet med kontroversiella frågor.

Motivering

Prioritering på skolövergripande nivå

Kontroversiella frågor ryms inom skolans värdegrundsarbete

Granskningen visar att skolan har ett systematiskt och kontinuerligt värdegrundsarbete där även kontroversiella frågor ryms.

I intervjuer med rektorn, biträdande rektorn och lärare framkommer att skolan arbetar systematiskt med värdegrundsfrågor i ett årshjul. Under slutet av vårterminen genomförs en kartläggning som rör trygghet och demokrati på skolan där även kontroversiella frågor identifieras. Lärare, elever och skolledning analyserar kartläggningen och tar fram de diskrimineringsgrunder som skolan ska arbeta med det kommande läsåret. Spontana kontroversiella frågor fångas även upp, enligt rektorn

och lärarna, under lärarnas reflektionstid, genom elevernas våningsråd och veckovisa uppstartsmöten. Rektorn och biträdande rektorn nämner språkbruk och migration som exempel på två kontroversiella frågor som kommit fram denna väg. Rektorn berättar också att samtyckesfrågan har varit en kontroversiell fråga där flickor och pojkar har engagerat sig olika starkt.

Lärare och skolledning uppger att relevant kompetensutveckling har skett inom området människans sexualitet och reproduktion och då specifikt kring den nya samtyckeslagen. Kompetensutvecklingen har även berört "sugardejting" och sociala medier.

Vägledning och stöd

Lärarna upplever att de har ett gott stöd från både arbetslag och skolledning i arbetet med kontroversiella frågor.

Granskningen visar att lärarna får stöd i arbetet med kontroversiella frågor främst genom kollegor i arbetslagen och av skolans förstelärare.

I samtliga intervjuer med lärare uppges att de främst får stöd hos kollegor och arbetslaget i värdegrundsarbetet där även kontroversiella frågor ingår. Lärarna beskriver att varje undervisningsgrupp har två lärare och att kollegorna sinsemellan utgör det första "bollplanket". Kollegan kan också utmana den andres tankar och genomförande av undervisningen. Lärarna säger vidare att de får stöd av skolans förstelärare och att skolledningen ger stöd direkt när så krävs. Varje vecka har lärarna även en 1,5 timmas gemensam reflektionstid. Lärare berättar att de använder denna tid bland annat till att diskutera hantering av kontroversiella frågor och även tillhörande grundläggande begrepp som exempelvis "omdöme". Reflektionstiden leds av arbetslagsledaren och skolans förstelärare. I detta sammanhang nämns tvåläraarsystemet och reflektionstiden särskilt som värdefullt och stödjande i arbetet med kontroversiella frågor.

Gemensam utveckling av undervisningen

Lärarna utbyter erfarenheter och reflekterar regelbundet över undervisningens innehåll och genomförande

Granskningen visar att lärarna på Fria Emilia har ett aktivt kollegialt lärande och flera forum för gemensam utveckling av undervisningen, där även utveckling av arbetet med kontroversiella frågor ingår.

Lärarna berättar att de planerar kunskapsområdena tillsammans och att de använder den veckovisa reflektionstiden till att ta upp frågor som rör både innehåll, genomförande samt kontroversiella frågor som ingår i kunskapsområdet. En lärare

beskriver reflektionstiden som ett tillfälle där de både ”zoomar in och zoomar ut”, där lärarna rör sig mellan konkreta och abstrakta nivåer inom samma ämne.

Det framkommer i intervjuer med både lärare och skollädares att värdegrundsarbetet och arbetet med kontroversiella frågor ingår i det systematiska kvalitetsarbetet och att eleverna också är delaktiga i uppföljningsarbetet. Eleverna görs delaktiga genom att de får diskutera sammanställda enkätsvar i slutet av läsåret som sedan tillsammans med lärarnas analyser leder till fokusområden för skolan värdegrundsarbete för följande läsår. Rektorn berättar att uppföljningsarbetet mynnar ut i en handlingsplan för värdegrundsarbetet.

På Skolinspektionens vägnar

Beslutet har fattats av Karin Lindqvist

I den slutgiltiga handläggningen av ärendet har även föredragande utredare Marita Bergman, Ana-Maria Koci Spång, utredare och Ulrika Rosengren, utredare deltagit.

Bilaga 1: Bakgrundsuppgifter

Intervjuerna på Montessoriskolan Skäret genomfördes av utredarna Marita Bergman och Ulrika Rosengren. Alla intervjuer genomfördes via videolänk.

Fria Emilia har 263 elever och är belägen i Bodens kommun med ekonomiska föreningen Fria Emilia som huvudman. På Fria Emilia arbetar två lärare i biologi varav den en lärare är behörig i ämnet. I samhällskunskap arbetar tre behöriga lärare i samhällskunskap. Skolan leds av en rektor.

Bilaga 2: Underlag för bedömning tematisk kvalitetsgranskning

Vid granskningsbesöket inhämtas information om såväl styrkor som utvecklingsområden inom verksamheten. Värderingarna i detta beslut grundar sig på:

- Fyra gruppintervjuer med elever
- Tre gruppintervjuer med lärare
- En intervju med rektor
- Dokumentstudier. Dels de dokument som begärts in från skolan och dels den officiella statistik som finns att tillgå om den aktuella skolan.

Innan beslut har fattats har huvudmannen fått ta del av Skolinspektionens tjänsteanteckningar från besöket för faktakontroll.

Bedömningsområden

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Frågeställning 1

I vilken utsträckning hanteras kontroversiella frågor i undervisningen i samhällskunskap och biologi i årskurs 8-9, så att det främjar utveckling av demokratisk kompetens?

Kvalitetskriterier

Förutsättningar för ett tillitsfullt klassrumsklimat

Lärarna arbetar aktivt för att främja ett öppet klassrumsklimat, så att pojkar och flickor vill och vågar yttra sig, även i kontroversiella frågor.

Kritisk tänkande och argumentation

Lärarna arbetar medvetet för att uppmuntra och utmana pojkar och flickor att kritiskt granska egna och andras ställningstaganden och grunderna för dem, även i kontroversiella frågor.

Perspektivseende och etiska ställningstaganden

Lärarna arbetar medvetet för att låta pojkar och flickor möta/pröva/analysera olika perspektiv på kontroversiella frågor och göra en bedömning, så att frågorna ges en allsidig belysning och eleverna tränas och utmanas i att se frågorna på flera nya sätt.

Frågeställning 2

I vilken utsträckning finns stödjande strukturer och andra förutsättningar som främjar lärarnas hantering av kontroversiella frågor i undervisningen?

Kvalitetskriterier

Prioritering på skolövergripande nivå

Rektorn har ett strategiskt och aktivt värdegrundsarbete där arbetet med kontroversiella frågor ingår, så att skolan som helhet arbetar utifrån ett gemensamt förhållningssätt kring dessa frågor.

Vägledning och stöd

Lärarna ges vägledning, stöd och kompetensutveckling, så att de känner sig trygga och inte undviker olika kontroversiella frågor i undervisningen.

Gemensam utveckling av undervisningen

Lärarna utbyter erfarenheter och reflekterar tillsammans över utmaningar och lärodomar i undervisningen, så att deras didaktiska strategier och metoder gällande hantering av kontroversiella frågor utvecklas.

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida:

<https://www.skolinspektionen.se/aktuellt/granskningar-pa-gang/skolans-hantering-av-vardegrundsfragor-med-fokus-pa-kontroversiella-fragor/>

Bilaga 3: Författningsstöd

Bedömningsområde 1

1 kap. 4-5 §§ skollagen, 10 kap. 2 § skollagen

Förordning (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan

1. Skolans värdegrund och uppdrag. Grundläggande värden, Förståelse och medmänsklighet, Saklighet och allsidighet, Rättigheter och skyldigheter, Skolans uppdrag

2. Övergripande mål och riktlinjer. Normer och värden, Kunskaper, Elevernas ansvar och inflytande, Skola och hem, Rektorns ansvar

Kursplaner för ämnena biologi och samhällskunskap i grundskolan (förordning [SKOLFS 2010:37] om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet

Bedömningsområde 2

1 kap. 4-5 §§ skollagen, 2 kap 10 § skollagen, 2 kap. 34 § skollagen, 4 kap. 3-5 §§ skollagen, 10 kap. 2 § skollagen

Förordning (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan

1. Skolans värdegrund och uppdrag. Grundläggande värden, Förståelse och medmänsklighet, Saklighet och allsidighet, Rättigheter och skyldigheter, Skolans uppdrag

2. Övergripande mål och riktlinjer. Normer och värden, Kunskaper, Elevernas ansvar och inflytande, Skola och hem, Rektorns ansvar